

Språk i förändring i kommunala pressmeddelanden i Finland

Från och med 1970-talet har undersökningen av förvaltningsspråket varit en viktig del av språkvården i Finland. Målet är att medborgarna bättre ska kunna förstå myndigheternas språk för att kunna övervaka deras verksamhet. Numera är det stadgat i Finlands förvaltningslag att myndigheterna skall använda ett klart, förståeligt och sakligt språk. Detta krav gäller naturligtvis de båda officiella språken finska och svenska.

I vården och undersökningen av förvaltningens språk har man vanligtvis fäst uppmärksamhet vid språkdrag som försvårar förståelsen och vid annan felanvändning av språket. Men förvaltningstexter är intressanta även ur andra perspektiv. Inom förvaltningen skriver man texter av många olika slag: planer, utredningar, förslag, beslut, utlåtanden, anvisningar, meddelanden och så vidare. Texter som skrivs för olika ändamål ska förstås vara förståeliga, men det ställs även egna krav som har att göra med skrivsituationen, vedertagen skrivpraxis på kontoret och till och med samhällets värden och ideologier. Sättet att skriva kan också förändras med tiden då villkoren och målen för myndigheternas verksamhet förändras.

Av alla förvaltningstexter granskar jag i detta föredrag meddelanden, närmare bestämt förvaltningens pressmeddelanden. De är myndighetstexter som har som syfte att informera och de är skrivna för att publiceras i tidningar eller andra mass-

medier som redaktionellt material. Jag koncentrerar mig på Helsingfors stads byggnadskontors pressmeddelanden som jag även undersökt i min doktorsavhandling (Kankaanpää 2006).

Eftersom jag också undersöker förändringar i språket i pressmeddelandena består mitt material av byggnadskontorets pressmeddelanden från två tidsperioder, från slutet av 1970- och slutet av 1990-talet: 14 meddelanden är från åren 1979–80 och 69 meddelanden från åren 1998–1999. Det är frågan om å ena sidan de äldsta och å andra sidan de nyaste pressmeddelanden som kontoret arkiverat och som fanns till förfogande då jag påbörjade min forskning.

Nyheter om till exempel gatu- och parkarbeten i tidningarna i Helsingfors baserar sig ofta på pressmeddelanden från stadens byggnadskontor. Renhållning och underhåll av gator samt offentliga tillställningar som ordnas av kontoret är andra återkommande ämnen i meddelandena. De ämnen man informerar om har i stort sett förblivit desamma, men sättet att tala om dem har förändrats.

Jag presenterar typiska språkliga drag i byggnadskontorets pressmeddelanden samt hur och varför meddelandena har förändrats språkligt från slutet av 1970-talet till slutet av 1990-talet. Pressmeddelandena i mitt material är skrivna på finska. De exempel som jag här ger på svenska är alltså inte tagna ur de eventuella svenska versioner av pressmeddelandena (därför att sådana inte funnits), utan de har översatts från det finska materialet för det här föredraget.¹

Arbetet sätter sina spår i meddelandena

Byggnadskontorets arbete består mest av konkret gatubyggnadsarbete och skogs-
vård. Arbetets konkreta natur framträder i både de nya och gamla pressmeddelan-
denas konkreta och detaljerade språk. I meddelandena refererar man till platser
med egennamn och varje meddelande innehåller åtminstone ett platsnamn. I
samma sats kan man räkna upp flera platser:

- 1 Förutom dessa har Helsingfors stad åtta mottagningsplatser för snö som ligger på *Ärtholmen*, *Märaholmen* (*ändan av Kabelfabriken*), på *Byholmen*, *i Vik*, *Äggelby* (*Dammen*), *Hertonäs*, *Nordsjö* och *Magnuskärr*.

¹ För de originala exemplen på finska se bilagan och fotnoterna.

Platserna presenteras detaljerat även genom användning av definitioner:

- 2 *På den körbana som går mot väst längs Ring I bygger man ett nytt körfält mellan Klarinettstigen och Vichtisvägen.*

Även kontorets organisation presenteras detaljerat. I följande exempel presenteras organisationen så noggrant att man nämner avdelningen:

- 3 *Helsingfors stads byggnadskontors grönavdelning* har fungerat som byggherre vid iståndsättningen av forsen.

Genom att framföra ärendet konkret och detaljerat hjälper man stadsborna att hitta rätt plats eller undvika den. Ett sådant här uttryckssätt är också lämpligt för massmedierna och det är möjligt att de nämner platsen till och med ännu mera precist än kontoret gjort i sitt meddelande. Tidningarna presenterar dock vanligtvis inte organisationen lika detaljerat som kontoret själv, utan nöjer sig med att tala om *byggnadskontoret* eller *staden*.

Termer från olika specialområden

Vid byggnadskontoret skrivs pressmeddelandena som samarbete mellan såväl experter för olika branscher som kontorets informatörer. Att de experter för specialområden som arbetar vid kontoret deltagit i arbetet framträder genom de specialtermer som används i kontorets meddelanden. Exempel på termer från byggnadsbranschen är *läktribbor*, *bryggelement*, *glasöverbyggnader* och *asbestosaneringsmaskin*.² Exempel på termer från trädgårdsskötsel är *jättetäklök*, *landskapsväxter* och *pergola*.³

I nya meddelanden använder man dessutom termer från specialområden som formgivning och pedagogik. I meddelandena talar man om *basmöbler*, *specialmöbler* samt *upplevelsebaserad miljöfostran* och *lärarkontakt*.⁴ Meddelandena innehåller även förvaltnings- och lagstiftningstermer som är typiska för tjänstearbete.

2 På finska *koolinkirunko*, *laiturielementit*, *lasikatteet* och *asbestinpurkukohde*.

3 På finska *jättimehitähdet*, *maisemakasvit* och *pergola*.

4 På finska *peruskalusteet*, *erityiskalusteet*, *elämyksellinen ympäristökasvatus* och *opettajakontakti*.

Man talar till exempel om *underhållslagen, byggnadsordning* och *gatubelastning*.⁵ I nya meddelanden nämner man också olika praxis som är typiska för 1990-talet såsom *öppen interaktiv planeringsprocess* och *invånarsamarbete*.⁶

Både gamla och nya meddelanden innehåller även ekonomitermer (*förmögenhetsbeskattning, betalningsklass, mervärdesskatt, totala kostnader*⁷). Nya meddelanden innehåller även marknadsföringstermer såsom *kund, image* och *säsong*.⁸

Vardagliga ord och lätt språk

I nya meddelanden nöjer man sig inte bara med termer och allmänspråk utan spekrummet av stil är vidare och sträcker sig till vardagliga ord och uttryck. I ett meddelande refererar man till byggnadskontorets anställda med ordet *duunari* som är ett finskt slanguttryck för arbetare. Man talar om djur med uttryck från barnspråk såsom *pupu* ('kanin') och *tipu* ('fågel'). Om platser som är bekanta för alla helsingforsbor används inofficiella egennamn som *Espa* (för Norra Esplanaden) och *Kaivari* (för Brunnsparken, på finska *Kaivopuisto*). Det förekommer även vardagliga adjektiv och verb.

I meddelandena används vardagliga ord parallellt med förvaltningstermer och ord från andra specialområden. Trots att man även använder specialtermer i meddelandena strävar man tydligt efter att skriva allmänspråkligt, till och med vardagligt bekant eftersom en sådan stil är lämplig både för tidningar och vanliga stadsbor som läser tidningarna.

Med hjälp av stilistiskt sett vardagliga ord och inofficiella namn minskar man intrycket av att texten är skriven på specialspråk och samtidigt för man meddelandena närmare vanliga läsare. Samtidigt som stilen i pressmeddelandena blir mera vardaglig blir förhållandet mellan kontoret och stadsborna närmare och alldagligare.

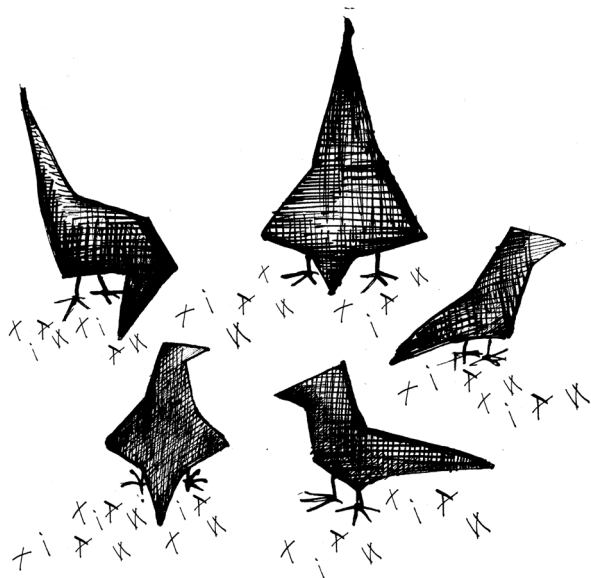
Å andra sidan leder användningen av vardagliga ord i myndighetsmeddelanden till att ordens stil så småningom förändras på så sätt att ord som tidigare ansetts ha en vardaglig ton blir neutral informationsstil.

5 På finska *kunnossapitolaki, rakennusjärjestys* och *katurasisus*.

6 På finska *avoim vuorovaikutteinen suunnitteluprosessi* och *asukasyhteistyö*.

7 På finska *varallisuusverotus, maksuluokka, arvonlisävero* och *kokonaiskustannukset*.

8 På finska *asiakas, imago* och *sesonkikausi*.

Kontoret som poet och språkonstnär

I byggnadskontorets nya pressmeddelanden använder man också mycket poetiska uttryck. De vanligaste stilmetoderna är alliteration och bildspråk. Med hjälp av sådana fångar man läsarens uppmärksamhet i synnerhet i rubrikerna.

Till exempel i ett meddelandes huvudrubrik *Vappunakin voi helliä Helsingkiä* ('Man kan visa kärlek till Helsingfors även på Valborg') förenar alliterationen *v-v* orden *Vappunakin voi* och alliterationen *hel-hel* orden *Helliä Helsingkiä*. Dessutom innehåller rubriken bildspråket *helliä Helsingkiä* där Helsingfors presenteras som mål för ömhet och därmed som en kär och levande varelse.

Alliteration är en vanlig stilmetod i gammal finsk folkdiktning men på samma sätt fångar det uppmärksamheten och gör att man lättare memorerar budskapet i nutida reklam och slagord. Även byggnadskontorets pressmeddelanden innehåller slagordslignande namn där man utnyttjat språkets poetiska möjligheter. Exempel på sådana är kampanjerna *Helli Helsingkiä* ('visa kärlek till Helsingfors') och *Kakaton kaupunki* ('en bajsfri stad'). Namnen på kampanjerna har utvecklats av reklambyråer.

Man leker även med språkets flertydighet. I ett pressmeddelande med rubriken *Kakaton kaupunki sai iloiset haukut* ('Den bajs fria staden fick glada skäll') är det frågan om ett jippo som ordnats inom ramen för kontorets kampanj för att samla upp hundbajs. *Iloiset haukut* ('glada skäll') gör att man tänker på hundar som skäller glatt, *saada haukut* ('få skäll') gör däremot att man tänker på att man blir kritiserad.

I detta sammanhang sammanfaller dessa sinnesbilder: texten i meddelandet avslöjar att det är frågan om att kampanjen fått positiv respons från hundägare.

Med hjälp av poetiska och lekfulla uttryck väcker man journalistens uppmärksamhet. Dessa pressmeddelanden har också större chans att tas med i tidningen eftersom man i dem gärna citerar träffande talesätt.

Från handledande till övertygande

Ett mål för förvaltningens information är att handleda medborgarna att använda sina rättigheter och uppfylla sina skyldigheter. I Helsingfors stads byggnadskontors pressmeddelanden handleder man stadsborna att till exempel sköta om snöarbeten, plocka blommor vid gårdar som administreras av kontoret och anmäla julgransstölder.

Trots att handledning förekommer i både gamla och nya meddelanden har sättet att handleda förändrats med årens lopp. I gamla meddelanden framträder förbud och bestämmelser som motiveras med konsekvenser:

- 4 *Inga snöhögar på buskplanteringarna. Detta är förbjudet.*
- 5 Onödig bortkörning av snö från grönområden är *skadligt* – –.
– – arbetsmaskinerna kan *skada* växterna.

Förbud och bestämmelser förekommer även i nya meddelanden, men dessutom framförs rekommendationer:

- 6 *Det lönar sig att fästa speciell uppmärksamhet vid området utanför dörren till byggnaderna* – –.
- 7 I stället för att lätta på ett tryckande behov på gator och i portgångar *kan man söka sig* till någon av de 101 toaletterna och 49 pissoarerna.

I nya meddelanden betonar man samarbete mellan kontoret och stadsborna:

- 8 Byggnadskontoret har städat och utfört reparationer i staden – *låt oss hålla Helsingfors snyggt tillsammans*

I nya pressmeddelanden används framför allt den anvisade personens förmåner som motivering, till exempel personens möjlighet till att roa sig:

9 En ren parknatur och skräpfria gator är den bästa möjliga förutsättningen för att roa sig.

För de personer som följer kontorets rekommendationer utlovas till och med materiella priser:

10 De som lämnar tillbaka sin soppåse – – får en Helli Helsinkiä-ballong som tack.

Om man publicerar pressmeddelandet är det i form av en tidningsnyhet och inte som kontorets egen text. Därför bör anvisningen utformas på så sätt att meddelandet kan publiceras som sådant utan att det uppstår missuppfattningar om vem som anvisas och av vem. Vanligtvis använder man därför uttryck som inte definierar den som ger anvisningar. I till exempel följande satser talar man inte direkt om vem det är som ger tillstånd eller framför en begäran:

11 Vid Haltiala gård *får man plocka* blommor gratis för eget behov.

12 Bilister *ombeds flytta* sin bil ur vägen för underhållsarbetet.

I nya meddelanden vänder man sig dock också direkt till den anvisade genom att använda imperativsats och tilltala den som ska anvisas:

13 *Hämta inte* din julgran från stadens skog

14 *Fastighetsskötare* – var noggranna – *fotgängare* – ha tålamod och var försiktiga!

Sådana här uppmanande uttryck som är riktade direkt till läsaren förekommer endast i sådana rubriker där de kan tolkas som en sammanfattning av den uppmaning som framförs i meddelandet.

Från brev till nyhet

Ännu i slutet av 1970-talet fick massmedierna brev från byggnadskontoret där journalisten tilltalades som *ärade redaktör* och brevet avslutades med informationssekreterarens underskrift. Dessa meddelanden hade ingen rubrik utan man gick rakt på sak efter tilltalsfrasen.

I slutet av 1990-talet skickade byggnadskontoret inte längre ut brev till massmedierna utan erbjöd färdiga nyheter. Man hade avstått från tilltalsfraser och underskrifter och alla pressmeddelanden hade en rubrik. De flesta rubrikerna var fraser som

sammanfattade meddelandets huvudinnehåll; sådana rubriker är typiska även för nyheter i dagstidningar:

15 Gatuarbetet längs Västerleden påbörjas i Gräsviken

16 Vattenrör byggs under Österleden i Botby

En del av meddelandena hade rubrik redan i slutet av 1970-talet. En för tiden typisk rubrik gav dock endast namn åt ämnet:

17 Byggande av trafikplats i flera plan i Jakobacka

Fördelen med en nyhetsliknande rubrik är att man genast ser meddelandets huvudinnehåll. Detta försnabbar journalistens arbete då han eller hon går igenom de meddelanden som skickats till tidningen. En nyhetsliknande rubrik kan även duga att publiceras som sådan.

Man närmar sig alltså journalisten på ett artigt sätt i både gamla och nya pressmeddelanden: i de gamla genom uppskattande tilltal (*ärade redaktör*)⁹ och i de nya genom att underlätta journalistens arbete. Dessutom sänker användningen av nyhetsliknande rubriker för sin del tröskeln för att meddelandet ska publiceras.

Informationsomgivningens inverkan

Kommunerna i Finland blev skyldiga att informera på ett aktivt sätt redan enligt kommunallagen år 1976. Betydelsen av information betonades även i kommunallagen år 1995. Med hjälp av pressmeddelanden är det möjligt att göra ärenden som intresserar kommuninvånarna tillgängliga för massmediernas publik.

Den praxis som används vid produktionen av pressmeddelanden förklarar att det i meddelandena förekommer språkbruk som är typiskt både för förvaltning och olika specialområden. Informationsämnet utgörs ofta av förvaltningens anvisningar och förutom informatörer deltar även de experter för specialområden som arbetar på kontoret i skrivandet av pressmeddelanden. Även pressmeddelandenas konsumtionspraxis sätter sina spår i språket, eftersom det är massmedierna som beslutar om publiceringen av meddelandena. För att pressmeddelandet ska överstiga publi-

9 På finska *arvoisa toimittaja*.

ceringströskeln strävar man efter att skriva det i en form som är lämplig för massmedierna.

Texten i meddelandet är riktad till massmediernas publik, vilken man även beaktar vid skrivandet. Myndigheternas roll som tjänare av medborgarna har betonats i den finska lagstiftningen ända sedan början av 1980-talet. I byggnadskontorets pressmeddelanden framkommer betjäningssprinciplen till exempel genom att anvisningar och bestämmelser motiveras med att medborgarna har nytta av dem.

På 1990-talet började kommunernas verksamhetsmiljö i Finland bli mera marknadsorienterad. Kommunernas centralförbund har sedan mitten av 1990-talet betonat vikten av marknadskommunikation i de informationsrekommendationer man gett kommunerna. Kommunerna har i själva verket börjat värna om sin image. I byggnadskontorets pressmeddelanden framkommer det faktum att man strävar efter att berätta om byggnadskontoret och dess verksamhet i en positiv samarbetsbetonande ton.

Pressmeddelanden skiljer sig från de flesta myndighetstexter på så sätt att mottagaren har makt att bestämma deras öde: ska meddelandet publiceras som sådant, redigeras eller slängas direkt i papperskorgen? Därför är myndigheterna tvungna att beakta massmediernas behov då de skriver pressmeddelandena och därför innehåller förvaltningens pressmeddelanden även drag som underlättar förståelsen och som är typiska för pressens språkbruk. Läsare av de flesta andra myndighetstexter har inte likadan makt att bestämma om texten skall godkännas eller förkastas. Det är möjligt att det är just därför som den språkliga utformningen inte alltid anses vara lika viktig som i pressmeddelandena.

Yrkesinformatörerna spelar en viktig roll för förändringarna i språket i byggnadskontorets pressmeddelanden eftersom de finslipar pressmeddelandena på basis av det material som de fått av experterna för olika specialområden. Produktionen av pressmeddelanden har vid byggnadskontoret blivit mera medveten och yrkesmässig och man skriver allt fler pressmeddelanden. Detta har blivit möjligt i och med att man anställt flera informatörer vid kontoret. Först våren 1979 anställdes den första informationssekreteraren på heltid, men år 1999 arbetade det redan fem informatörer vid informationsenheten. Det är just yrkesinformatörerna som utformar rubrikerna till meddelandena och utvecklar roligt bildspråk. De minskar även spe-

cialtermerna och gör texten mera allmänspråklig. Då till exempel trädgårdsmästaren i sitt meddelandeutkast talar om *gruppväxter* nöjer sig informatören med att använda det mera allmänspråkliga uttrycket *växter*, med vilket växterna inte klassificeras lika noggrant som inom trädgårdsskötselns specialområde.

Ifall man önskar förbättra kvaliteten även av andra förvaltningstexter behöver man förutom personer som är kunniga i sakinnehållet även en tillräcklig mängd experter på språk och skrivande som deltar i skrivandet i ett tillräckligt tidigt stadium.

Textkvaliteten blir bättre även om varje skribent oberoende sin egen yrkesbransch blir alltmer medveten om språket som används inom den egna organisationen samt språk och språkbruk överlag. Då kan experter inom olika branscher diskutera texterna med varandra och med experter på språkbruk på ett mera effektivt sätt och bättre motivera sin syn på saker och ting. Forskning kring olika typer av texter och de språkliga val man gjort i dem samt den kontext som inverkar på dessa val hjälper till att öka medvetenheten.

Informationsmiljön inverkar alltså på hur förvaltningens pressmeddelanden förändras språkligt. Å andra sidan inverkar informationstexterna i sig på hur förvaltningens information uppfattas: som anvisning, nyhet, marknadsföring eller något annat. Ju mera medveten skribenten är om språkets effekt desto större är hans eller hennes ansvar.

Litteratur:

Kankaanpää, Salli 2006: *Hallinnon lehdistötiedotteiden kieli*. [Språket i förvaltningens pressmeddelanden. English abstract: Language of administrative press releases.] Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bilaga

De originala exemplen på finska:

- 1 Näiden lisäksi Helsingin kaupungilla on kahdeksan lumen vastaanottoaikkaa, jotka sijaitsevat *Hernesaarella, Tammasaarella (Kaapelitehtaan pääty), Kyläsaarella, Viikissä, Oulunkylässä (Patola), Herttoniemessä, Vuosaarella ja Maununnevalla*.
- 2 *Kehä I:n länteen menevälle ajoradalle rakennetaan lisäkaista Klaneettipolun ja Vihdintien välille.*
- 3 Kosken kunnostustyön rakennuttajana on ollut *Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosasto*.

- 4 *Ei lumikasoja pensasistutusten päälle. Tällainen on kiellettyä.*
- 5 Turha lumenpoisajo viheralueilta on *haitallista* – – – – työkoneet saattavat *vahingoittaa* kasvullisuutta.
- 6 Erityistä huomiota *kannattaa* kiinnittää rakennusten ovien edustoihin – –.
- 7 Pakottavan tarpeen *voi ohjata* katujen ja porttikäytävien sijasta 101 käymälään ja 49 pisuaariin.
- 8 Rakennusvirasto on siivonnut ja kunnostanut kaupunkia – *pitäkäämme Helsinki siistinä yhdessä*
- 9 Parhaan mahdollisen ilonpidon tae on puhdas puistoluonto ja roskattomat kadut.
- 10 Ne, jotka palauttavat roskapussinsa – – saavat kiitokseksi Hellin Helsinkiä -ilmapallon.
- 11 Haltialan tilalta *saa käydä poimimassa* kukkia ilmaiseksi omaan käyttöönsä.
- 12 Autoilijoita *pyydetään siirtämään* autonsa pois kunnossapitotöiden tieltä.
- 13 *Älä hae* joulupuuta kaupungin metsästä
- 14 *Kiinteistöhoitajat* nyt huolellisuutta – *jalankulkijat* malttia ja varovaisuutta!
- 15 Länsiväylän katutyöt alkavat Ruoholahdessa
- 16 Vesiputkia rakennetaan Itäväylän alitse Puotilassa
- 17 Jakomäen eritasoliittymän rakentaminen

